

Systemy Bezpieczeństwa Narodowego
Zeszyt 26 (2022)
ISSN 2028-2677, s. 21-32
DOI: 10.37055/sbn/152971

Instytut Bezpieczeństwa i Obronności
Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania
Wojskowa Akademia Techniczna
w Warszawie

National Security Studies
Volume 26 (2022)
ISSN 2028-2677, pp. 21-32
DOI: 10.37055/sbn/152971

Institute of Security and Defense
Faculty of Security, Logistics and Management
Military University of Technology
in Warsaw

MIEJSCE EUROPY I UNII EUROPEJSKIEJ W ROSYJSKIEJ MYŚLI GEOPOLITYCZNEJ

THE PLACE OF EUROPE AND THE EUROPEAN UNION IN RUSSIAN GEOPOLITICAL THOUGHT

Weronika Góralaska

Military University of Technology

Abstrakt. Celem niniejszego artykułu jest umiejscowienie Europy oraz Unii Europejskiej w rosyjskiej myśli geopolitycznej. Wyszczególniono rolę dezinformacji w oddziaływaniu na państwa europejskie i państwa UE, przedstawiono czynniki polityczno-militarne, warunkujące stosunki rosyjsko-europejskie, a także zwrócono uwagę na surowce naturalne, które obecnie są jednym z głównych narzędzi kształtujących politykę Federacji Rosyjskiej w stosunku do Europy. Przedstawiono również w sposób syntetyczny konsekwencje, które dotknęły Federację Rosyjską po jej agresji na Ukrainę, 24 lutego 2022 r. W pracy postawiono hipotezę, która brzmi: Europa i Unia Europejska zajmują niezwykle istotne miejsce w rosyjskiej myśli geopolitycznej, w szczególności ze względu na rynek zbytu surowców naturalnych oraz polityczne strefy wpływów w rywalizacji światowej. Celem pobocznym pracy było wskazanie cech charakterystycznych Europy i UE w odniesieniu do rosyjskiej myśli geopolitycznej. W artykule zastosowano następujące metody badawcze: teoretyczną metodę badawczą–krytyczną analizę literatury przedmiotu, która pozwoliła na usystematyzowanie informacji na temat rosyjskiego postrzegania Europy i Unii Europejskiej, które kształtowało się przez lata. Postulowano także metodą definiowania, pozwalającą wyjaśnić pojęcia związane z technikami wykorzystywanymi przez Federację Rosyjską w celu manipulacji na arenie międzynarodowej. Postawiona hipoteza została potwierdzona, a głównym wnioskiem z owej analizy jest stwierdzenie: Europa i Unia Europejska stanowią poważne zagrożenie dla Federacji Rosyjskiej z punktu widzenia rosyjskiej myśli geopolitycznej. Po militarnej agresji na Ukrainę, stosunki Rosji z państwami europejskimi uległy znaczącej zmianie, co wiąże się z dużymi zmianami rosyjskiej polityki na kontynencie europejskim. Państwo to, pomimo utracenia roli światowej potęgi, dalej będzie odgrywało znaczącą rolę w Europie, wraz z kształtowaniem architektury bezpieczeństwa w regionie.

Słowa kluczowe: Europa, Unia Europejska, Federacja Rosyjska, dezinformacja, surowce naturalne

Abstract. The purpose of this article is to situate Europe and the European Union in Russian geopolitical thought. The role of disinformation in influencing European and EU states is outlined, the political and military factors conditioning Russian-European relations are presented, and attention is given to natural

resources, which are currently one of the main tools shaping the policy of the Russian Federation towards Europe. It also presents in a synthetic way what consequences the Russian Federation suffered after its aggression against Ukraine, dated 24 February 2022. The hypothesis of the paper is that Europe and the European Union occupy an extremely important place in Russian geopolitical thought, in particular because of the market for natural resources and political spheres of influence in global competition. The secondary aim of the paper was to identify the characteristics of Europe and the EU in relation to Russian geopolitical thought. The following research methods were used in this paper: the theoretical research method - a critical analysis of the literature on the subject, which made it possible to systematise information on the Russian perception of Europe and the European Union, which has been shaped over the years. A definitional method was also used to clarify concepts related to the techniques used by the Russian Federation to manipulate the international arena. The hypothesis put forward was confirmed and the main conclusion of this analysis is that: Europe and the European Union pose a serious threat to the Russian Federation from the point of view of Russian geopolitical thought. Following the military aggression against Ukraine, Russia's relations with European states have changed significantly, with major shifts in Russian policy on the European continent. The country, despite losing its role as a world power, will continue to play a significant role in Europe, along with shaping the security architecture in the region.

Keywords: Europe, European Union, Russian Federation, disinformation, natural resources

Wstęp

Federacja Rosyjska jest jedną z cywilizacji światowych, które odgrywają znaczącą rolę w porządku światowym. Początki tego państwa sięgają IX wieku, kiedy została uformowana pod wpływem Bizancjum i przywództwa mongolskiego (Sykulski 2019, s. 21). Historia pokazuje, iż w odróżnieniu od państw podbitych przez Mongołów z terenów Azji Środkowej, Morza Kaspijskiego oraz północnego wybrzeża Morza Czarnego, tzw. Ruś Kijowska już podczas tego okresu utrzymywała swoją niezależną państwowość. To właśnie Iwan Groźny – pierwszy car Rosji – stał się kreatorem tej niezależności – jako pierwszy zastosował taktykę obrony przez atak, która przyczyniła się do budowy potęgi państwa rosyjskiego (Sykulski 2019, s. 22).

Istotnym elementem jest również powstanie imperium rosyjskiego, co jest niewątpliwie zasługą Piotra I Wielkiego, jednego z najbardziej znamienitych przywódców historii Rosji. Nazwany został gruntownym reformatorem ze względu na fakt, iż jego reforma objęła zarówno administrację publiczną, gospodarkę, oświatę wraz z kulturą, obyczaje, reformę sądową, jak również stosunki państwo-Kościół. Skutki trzeciej wojny północnej zapoczątkowały również rozrost potęgi carskiej Rosji, a także spowodowały podniesienie jej potencjału polityczno-ekonomicznego. Federację Rosyjską do Europy przybliżył Piotr I Wielki, jednak to caryca Katarzyna II rozpoczęła proces tworzenia strefy wpływów w Europie, w szczególności podczas rozbiorów Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Od XVIII wieku Federacja Rosyjska w znaczący sposób brała udział w kształtowaniu historii Europy Środkowej i Wschodniej. Po wygranej II wojnie światowej, ZSRR stało się jednym z głównych państw kierujących światem socjalistyczno-komunistycznym przeciwko zachodniej demokracji. Po upadku świata dwubiegunowego, Rosja utraciła rolę światowej potęgi, lecz jej

wpływ militarno-polityczno-ekonomiczny (lecz wpływ jej czynników militarnych, politycznych i ekonomicznych) w dalszym ciągu wpływał na kształtowanie Europy.

Społeczeństwo rosyjskie bardzo często określa swoje państwo mianem *trzeciego Rzymu*, bądź specyficzną Eurazją, która nie należy ani do Wschodu, ani do Zachodu. Sam fakt, iż Rosja leży na terenie dwóch kontynentów powoduje spory związane z włączeniem jej do Europy, bądź Azji, szczególnie biorąc pod uwagę różnorodność obu kontynentów pod względem cywilizacyjnym, religijnym i politycznym (Łastawski 2004, s. 212). Po stronie europejskiej Rosja uważana jest za potęgę, natomiast po stronie azjatyckiej rola tego państwa jest znacznie mniejsza.

Kultura rosyjska w większym stopniu podobna jest do Europy aniżeli Azji, a wszelkie technologie wykorzystywane w tym kraju swój początek upatrują w państwach europejskich. Biorąc pod rozważania zależności pomiędzy Rosją a Europą można stwierdzić, iż Rosja nie może całkowicie odwrócić się od społeczności europejskiej i podobnie działa to w drugą stronę – w Europie także pojawiłyby się różnego rodzaju trudności, związane na przykład z utrudnieniem dostaw od rosyjskich surowców. Warto zwrócić uwagę również na kulturę, która kształtuje społeczeństwo i pozwala im na rozwój wewnętrzny. Między Rosją a Europą występuje tzw. spójność kulturowa, co można zobaczyć między innymi dzięki obecności europejskich dzieł w zasobach rosyjskich i odwrotnie (Łastawski 2004, s. 213). Brak dostępu do zasobów kulturowych innego państwa zdecydowanie ograniczyłoby rozwój jednostek.

Zarówno Europa, jak i Unia Europejska są niezwykle istotnymi podmiotami dla Federacji Rosyjskiej zarówno pod względem kulturowym, jak i gospodarczo-politycznym. Głównym problemem badawczym jest pytanie: Jakie miejsce w rosyjskiej myśli geopolitycznej zajmuje Europa i Unia Europejska? Autor artykułu postawił hipotezę, w której zaznacza, iż zarówno Europa, jak i Unia Europejska zajmują niezwykle istotne miejsce w rosyjskiej myśli geopolitycznej, w szczególności ze względu na rynek zbytu surowców naturalnych oraz polityczne strefy wpływów w rywalizacji światowej.

Rola dezinformacji w oddziaływaniu na państwa europejskie i UE

Po upadku Związku Radzieckiego w 1991 r. w Rosji odrodziły się badania i refleksja geopolityczna. W dużej mierze jest to motywowane chęcią przededefiniowania miejsca Federacji Rosyjskiej w zmienionym systemie geopolitycznym. Upadek komunizmu oznaczał także odejście od historii postrzegania geopolityki jako „nauki burżuazyjnej”. Należy jednak zauważyć, że myślenie geopolityczne, ściśle ograniczające analizę wpływu przestrzeni na zachowania polityczne, ma w Rosji długą tradycję, znacznie wykraczającą poza XX wiek. Związek między myśleniem przestrzennym a refleksją nad polityką państwa można odnaleźć już w twórczości

Michała Łomonosowa, Mikołaja Bierdiajewa czy Fiodora Dostojewskiego. Dzisiejsza rosyjska geopolityka generalnie nawiązuje do klasycznej tradycji geopolitycznej zrodzonej pod koniec XIX wieku. Odżyły tradycyjne rosyjskie normy geopolityczne, przestrzenna koncepcja miejsca Rosji na arenie międzynarodowej. Dlatego koncepcja Moskwy-Trzeciego Rzymu jest bardzo popularna (Sykulski 2013).

Federacja Rosyjska, prowadząc wielostronną politykę zagraniczną w celu zrealizowania interesów narodowych swojego kraju, korzysta z różnego rodzaju instrumentów (Skrabacz 2020, s. 98), wpływających na dane podmioty międzynarodowe, takie jak Unia Europejska (UE), czy poszczególne państwa europejskie.

Do tej pory mocarstwa światowe, jako metody oddziaływania, wykorzystywały głównie siłę militarną oraz czynniki polityczno-ekonomiczne. Obecnie jednak taktyki te uległy zmianie. Teraz bardziej liczy się odporność (*resilience*) danego kraju na wpływy zewnętrzne, jego dorobek i rozwój kulturowy, a także stopień demokratyzacji w danym państwie (biorąc pod uwagę teorię państw demokratycznych). Federacja Rosyjska, wykorzystuje w swojej strategii działania *hard* oraz *soft power*. Pierwsza z nich, *hard power*, wykorzystywana jest do realizacji własnych interesów – przykładem może być rosyjska polityka energetyczna, gdzie sprzedaż surowców energetycznych może zostać wykorzystana do szantażu i nacisku zmiany decyzji politycznych w niektórych państwach. Ma ona na celu ukazanie Rosji jako silnego, zdecydowanego gracza na arenie międzynarodowej. Takie działania stosowane są między innymi przy eksporcie surowców naturalnych do innych krajów europejskich. Będące w posiadaniu Federacji Rosyjskiej złoża ropy i gazu są bardzo skuteczną kartą atutową do osiągnięcia zamierzonych celów, a kierowanie ich dostępnością nadaje im mocnego charakteru (tzw. *hard*) (Skrabacz 2020, s. 103). Jednakże, aby móc sukcesywnie wykorzystywać swoją pozycję, a także budzić pozytywne emocje wśród społeczności międzynarodowej, Rosja zaczęła częściej korzystać z atrybutów *soft power*. Dotyczą one przede wszystkim takich aspektów jak kultura, wojna informacyjna czy nauka, dzięki czemu Rosja może pokazać się również ze strony sprzymierzeńca.

Celem Federacji Rosyjskiej jest dezintegracja państw członkowskich UE i NATO. Chcąc to osiągnąć, państwo to wykorzystuje w szczególności narzędzia szeroko pojętej dezinformacji wśród innych krajów, często za pomocą własnej sieci dyplomatycznej, co jest pewnego rodzaju osłoną przed poznaniem prawdziwych jego zamiarów. Strategia ta stosowana jest od bardzo dawna i jest nad wyraz skuteczna, co można zauważyć nawet po tym, że słowa, które są przedstawiane przez władzę Federacji Rosyjskiej nie do końca przekładają się na rzeczywisty stan. Dezinformacja rosyjska ma również na celu wpływać na sprawy wewnętrzne państw europejskich, często bezpośrednio wpływając także na partie polityczne.

Współcześnie najbardziej zauważalnym narzędziem dezintegracyjnym współpracy państw europejskich (a także Unii Europejskiej) stała się agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę 24 lutego 2022 r. Tak samo jak operacja przeprowadzona

w drugiej połowie 2021 roku na granicy z Białorusią, agresja ta miała na celu stworzenie podziałów na arenie międzynarodowej. Przywódcy FR, Władimirowi Putinowi, nie udało się jednak osiągnąć zamierzonych celów.

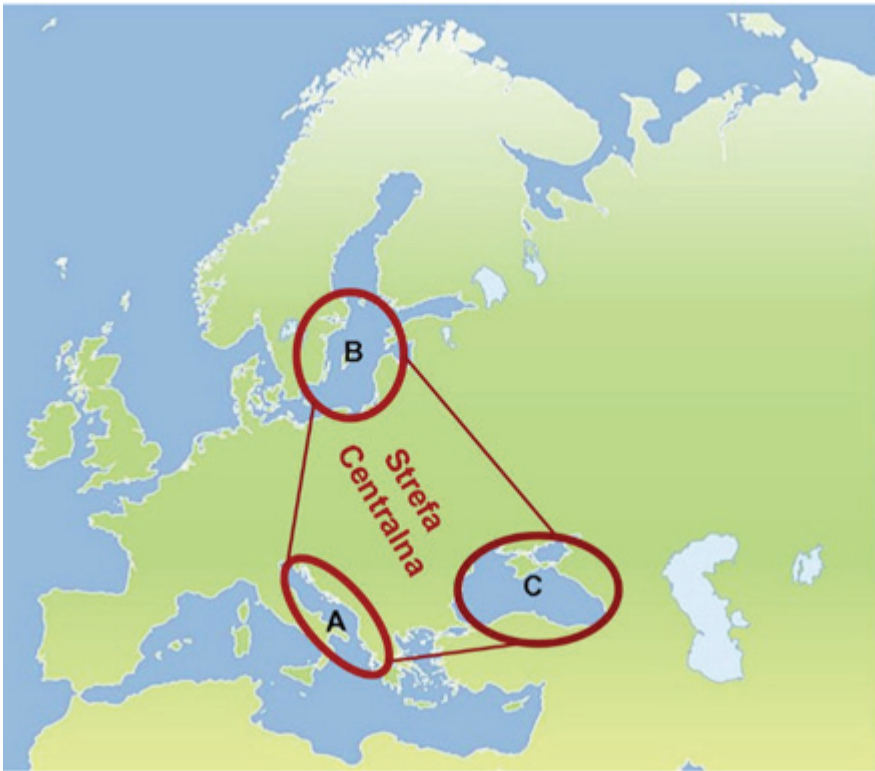
UE zdecydowanie potępiła niesprobowaną i niesprobowaną agresję wojskową Rosji na Ukrainę, a także bezprawną aneksję obwodów donieckiego, ługańskiego, zaporoskiego i chersońskiego na Ukrainie. Potępiła także udział Białorusi w rosyjskiej agresji militarnej. Od lutego 2022 r. Rada Europejska i Rada Unii Europejskiej odbywają regularne spotkania, na których omawiana jest sytuacja na Ukrainie z różnych perspektyw. Przywódcy UE wielokrotnie domagali się od Rosji natychmiastowego zaprzestania operacji wojskowych, bezwarunkowego wycofania wszystkich sił zbrojnych i sprzętu z Ukrainy oraz pełnego poszanowania integralności terytorialnej, suwerenności i niepodległości Ukrainy (Consilium Europa, 2022).

W odpowiedzi na agresję militarną UE znacznie rozszerzyła sankcje wobec Rosji, dodając dużą liczbę osób i podmiotów do listy sankcyjnej oraz podejmując bezprecedensowe działania. UE w jedności i determinacji udziela Ukrainie wsparcia humanitarnego, politycznego, finansowego i wojskowego. UE jest zdecydowana nadal okazywać solidarność i wsparcie uchodźcom uciekającym przed wojną z Ukrainy i krajów przyjmujących. Koordynuje również działania z partnerami i sojusznikami w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych, OBWE, NATO i G7. Rada Europejska wielokrotnie potępiła masowe ataki Rosji na ludność cywilną i infrastrukturę. Przypomniała również, że należy szanować międzynarodowe prawo humanitarne. Przywódcy UE podkreślili, że Rosja, Białoruś i wszyscy odpowiedzialni za zbrodnie wojenne i inne najpoważniejsze zbrodnie zostaną pociągnięci do odpowiedzialności zgodnie z prawem międzynarodowym (Consilium Europa, 2022).

Czynniki polityczno-militarne warunkujące stosunki rosyjsko-europejskie

Jednym z najważniejszych nurtów współczesnej rosyjskiej myśli geopolitycznej jest tzw. atlantyzm nawiązujący do tradycji rosyjskiego okcydentalizmu i przekonanie, że Rosja powinna się modernizować na wzór zachodnioeuropejski, aby być jak najbardziej „europejską”. Szczególne jego znaczenie wynika z faktu, że rozważania na temat stosunku Federacji Rosyjskiej do Zachodu jest jednym z najważniejszych pól analitycznych we współczesnej Rosji (Potulski, 2010, s. 38).

Aleksander Dugin, rosyjski pisarz, geopolityk i działacz polityczny, który aktywnie prowadzi rozważania na temat Rosji, jako wielkiego dominującego supermocarstwa na przestrzeni Eurazji, analizuje sytuację geopolityczną przy zachodnich granicach tego kraju, czyli w państwach pomiędzy Rosją, a nadatlantycką Europą. Obszar ten znajduje się pomiędzy Bałtykiem, Adriatykiem i Morzem Czarnym i ma niewralgiczne znaczenie dla bezpieczeństwa FR.

Rys. 1. Strefa Centralna Europy (obszar zalewiska mórz: Adriatyckiego, Bałtyckiego, Czarnego)
 Źródło: L. Sykulski, Trójkąt Kaliningradzki. Wprowadzenie do koncepcji geopolitycznej osi Berlin-Warszawa-Moskwa, Instytut Geopolityki, Częstochowa 2012, s. 16

Na terenie tym usytuowane są zachodnie peryferie kontynentu euroazjatyckiego, jak również odłamek świata atlantyckiego, podporządkowany Stanom Zjednoczonym. Niespójność geopolityczna na tym terytorium powoduje poważną odmienność kulturową (Eberhardt 2010, s. 222).

Dugin w swoich analizach utożsamia Federację Rosyjską jako *heartland* i przedstawia najważniejsze zadanie tego państwa, jakim jest pełna kontrola polityczna nad północną częścią kontynentu euroazjatyckiego, co daje możliwość na skuteczną rywalizację z potęgami umiejscowionymi nad światowymi oceanami. Samo pojęcie *heartland* zostało stworzone przez Haldorfa Mackindera – według niego trzy kontynenty (Azja, Europa i Afryka) tworzą „światową wyspę” otoczoną oceanem. Zapanowanie nad tą częścią świata przynosi poważne konsekwencje geopolityczne, gdyż „Kto rządzi heartlandem, panuje nad światową wyspą, a kto panuje nad światową wyspą, panuje nad światem” (Eberhardt 2010, s. 224).

Według geopolitycznej teorii Dugina, rosyjska strefa wpływu znajduje się pomiędzy rzeką Łaba a Władywostokiem. Jedną z pierwszych potęg była Wielka Brytania, a obecnie rolę tę sprawują Stany Zjednoczone. Według Dugina konflikt pomiędzy euroazjatycką Rosją, a światem atlantyckim jest nieunikniony, dlatego powinno się do niego stosownie przygotować, między innymi poprzez rozbitcie sojuszu USA z Europą Zachodnią, czyli unicestwienie NATO, a następnie poprzez ograniczenie praw i rozbiór UE (Eberhardt 2010, s. 223). Federacja Rosyjska zainteresowana jest destabilizacją państw, które uznaje za swoją strefę wpływów. Dotyczy to w największym stopniu przestrzeni tzw. Świętej Rusi, czyli Ukrainy i Białorusi.

Jednym z dominujących czynników w dyskusji wokół tożsamości rosyjskiej w Rosji w ostatnich latach stał się eurazjatyzm, nurt w historii rosyjskiej myśli społeczno-politycznej, który poszukuje istoty „rosyjskości” i próbuje zrozumieć jej specyfikę, zwracając się ku Azji. Kontynuując główny wątek ideologii i geostrategii eurazjatyztów, możemy stwierdzić, że największą cechą tej szkoły rosyjskiej myśli społecznej i politycznej może być jej Azja skierowana na wschód. Eurazjaci widzą klucz do jej wyjątkowości i wielkości właśnie w rosyjskiej „azjatyczności”. Dlatego, aby oddać specyfikę eurazjatyztów, musimy najpierw zrozumieć źródło jego pozytywnego stosunku do Azji (Potulski, 2010, s. 85). Poglądy takie reprezentowali znamienici historycy, m.in. Nikołaj Karamzin, autor jednego z najważniejszych dzieł rosyjskiego dorobku piśmiennictwa historycznego – dwunastotomowej *Historii państwa rosyjskiego*, która stała się podstawą oficjalnej wykładni historii Rosji, a także Wasilij Kluczewski, który został uznany za najwybitniejszego rosyjskiego historyka przełomu XIX i XX w.

Istotnym elementem w rosyjskiej myśli geopolitycznej jest także koncepcja izolacjonizmu, propagowana przez Wadima Cymburskiego. Izolacjonizm zakłada ograniczenia w stosunkach z krajami sąsiednimi, a nawet częściowy autorytaryzm, mający na celu obronę własnych interesów politycznych, ekonomicznych i cywilizacyjnych. Ze względu na zasoby naturalne Rosji i jej ogromne rozmiary, trend ten ma w kraju długą tradycję. Przed panowaniem Piotra I Rosja była w zasadzie krajem odcięty od reszty Europy (Sykulski, Geopolityka). Izolacjonizm zwykle implikuje kierunek polityki zagranicznej, który zakłada ograniczać stosunki z innymi krajami w imię obrony własnych interesów i praw. Podstawą izolacjonizmu jest obalenie polityki zagranicznej. Może to być również chęć odizolowania się od obcych wpływów kulturowych i ideologicznych w obronie własnych interesów narodowych. Kojarzony jest on przede wszystkim z polityką krajów charakteryzujących się położeniem „wyspowym”, takich jak Wielka Brytania czy Stany Zjednoczone Ameryki (Potulski, 2010, s. 177).

Relacje pomiędzy Federacją Rosyjską a Unią Europejską nie przebiegają w sposób harmonijny. Można określić je wręcz jako mocno zróżnicowane, niejednoznaczne. Przykładem tego jest fakt, iż z jednej strony Rosja oraz UE są dla siebie niezwykle ważnymi partnerami, szczególnie w sprawach handlowych, jednocześnie traktując

siebie nawzajem z dużym dystansem i brakiem zaufania. W Europie Rosja postrzegana jest jako państwo niedemokratyczne, niestabilne i nieprzewidywalne. Z kolei w Rosji, Unia Europejska postrzegana jest jako rywal, który próbuje przebić się w obszar interesów rosyjskich, jednocześnie wypychając Rosję z jej tradycyjnych obszarów wpływu, co zdecydowanie nie sprzyja nawiązywaniu współpracy partnerskiej. Warto zaznaczyć również, iż dla Rosji głównym przeciwnikiem polityczno-militarnym jest Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO), którego Federacja Rosyjska usilnie próbuje pozbawić spójności z Unią Europejską, jak i osłabić jego wizerunek.

Rosyjska myśl geopolityczna kładzie duży nacisk na obronę własnych interesów. Interesy te utrzymuje dzięki terenom okupowanym militarnie. Takim przykładem mogą być terytoria nieuznane przez zachodnie środowisko międzynarodowe, jak Nadniestrze, Abchazja czy Osetia Południowa oraz aneksja Krymu (przykładem może być także Obwód Kaliningradzki, który stanowi poważne zagrożenie militarne dla regionu Bałtyckiego, w szczególności dla Polski i państw bałtyckich). Tereny te umożliwiają władzy rosyjskiej ingerencję w sprawy wewnętrzne państw regionu. Z przyczyn bliskości rosyjskiej siły militarnej oraz groźby jej użycia, władza rosyjska uniemożliwia zbliżenie tych państw do NATO czy Unii Europejskiej.

Całkiem odmiennie kreują się relacje z poszczególnymi państwami europejskimi. W relacjach dwustronnych Moskwa posiada zdecydowanie mocniejszą pozycję, niż w stosunku do wspólnoty państw Unii czy NATO. Można uznać, iż jest to pewnego rodzaju strategia Rosji, która wykorzystuje podział między partnerami, a zamiast współpracy wielostronnej wybiera budowę relacji dwustronnych, które pozwalają jej dyktować warunki słabszym partnerom (Eberhardt 2010, s. 222).

Polityka prowadzona przez Federację Rosyjską z Władimirem Putinem na czele stanowi poważne zagrożenie dla architektury bezpieczeństwa europejskiego, bowiem skupia się ona na osłabieniu suwerenności oraz niezależności państw powstałych po rozpadzie Związku Radzieckiego. Ma na celu także zatrzymanie rozwoju demokracji w Europie, jak również doprowadzenie do podziału Europy wraz z ustalonymi strefami wpływów (Banasik 2019, s. 116). Zarówno Sojusz, jak i Stany Zjednoczone są według Rosji poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa samego państwa oraz ochrony jego interesów – tutaj w szczególności Federacja Rosyjska nawiązuje do tworzenia amerykańskiego systemu przeciwrakietowego w Europie. Elity rosyjskie bardzo negatywnie odbierają metodę rozszerzania się Sojuszu w Europie Wschodniej i na Bałkanach. Z kolei według państw członkowskich NATO (w szczególności Polski i państw bałtyckich) mechanizmy wojen hybrydowych, które zostały skutecznie wykorzystane przez Federację Rosyjską w drugiej dekadzie XXI wieku, mogą spowodować poważne zachwianie równowagi i bezpieczeństwa całej Europy (Panek, Stawicki 2018, s. 54). Mechanizmy te mogą zostać wykorzystane przeciwko państwom bałtyckim (a także przeciwko innym) i doprowadzić np. do destabilizacji Unii Europejskiej i/lub NATO.

Surowce naturalne jako narzędzie kształtujące politykę Federacji Rosyjskiej wobec Europy

W obecnej dobie, za najpotężniejszą broń Federacji Rosyjskiej (nie wliczając broni jądrowej) można zdecydowanie uznać politykę handlową ropy i gazu. Państwo to jest drugim największym dostawcą gazu naturalnego (pierwszym jest USA) na świecie. Jest to niezwykle skuteczny element na arenie międzynarodowej – im kraje mają lepsze relacje z Rosją, tym niższą cenę za energię otrzymają. Jednakże Federacja Rosyjska prowadzi swoją politykę gospodarczą w sposób bardzo agresywny i bezwzględny, stąd też wiele państw europejskich podjęło kroki w celu uniezależnienia się od dostaw złóż z Rosji. Co ciekawe, państwa te podejmują próby uniezależnienia za pomocą zmiany dostawcy oraz poprzez budowanie gazoportów oraz gazociągów (Marshall 2015, s. 51). W marcu 2022 roku można było zaobserwować spadek udziału gazu w energetyce w porównaniu z lutym i styczniem. Do państw, które najbardziej zniwelowały dostawy tego źródła należą: Gruzja, Rumunia, Irlandia oraz Chorwacja (Frączyk 2022).

Wiele państw europejskich, w szczególności środkowoeuropejskich, są w poważnym stopniu uzależnione od rosyjskiego gazu. Obecnie w najtrudniejszej sytuacji znajdują się: Austria, Węgry i Słowacja, gdzie rosyjski gaz zapewnia więcej niż 90% zapotrzebowania tych krajów. Polska spośród krajów unijnych w latach 2019-2020 była za Niemcami drugim największym importerem ropy naftowej z Rosji. W 2019 roku sprowadzono do Polski 195 mln baryłek tego surowca (w tym 133,4 mln baryłek z Rosji), a rok później niecałe 183,3 mln baryłek, z czego 131,2 mln baryłek z Rosji (Polski Instytut Ekonomiczny 2022). W przypadku tych państw, import gazu może zostać wykorzystany do nałożenia presji w celu osiągnięcia celów i interesów przez Federację Rosyjską.

Bardzo istotną kwestią jest również paliwo jądrowe produkowane przez Rosatom (państwową firmę rosyjską), które dotychczas było pozyskiwane z Rosji i stanowiło ponad połowę całej energii elektrycznej na Ukrainie i około dwóch piątych w pasie terytorium, rozciągającym się od Finlandii po Bułgarię (dotychczas jedynie Czechy zrezygnowały z zakupu paliwa jądrowego od Federacji Rosyjskiej). Aktualnie, uran Ux308 osiągnął najwyższą cenę od czasu katastrofy elektrowni jądrowej w Fukushima w 2011 roku (59,75 dolarów za funt). Sama Ukraina po 2014 roku mocno ograniczyła import tego paliwa z Rosji, jednak po rozpoczęciu przez Władimira Putina agresji na to państwo, podjęła decyzję o całkowitym odcięciu się od rosyjskiego uranu. Ponadto, nie będzie również oddawała Rosji zużytego paliwa, na którym Rosatom (państwowa firma produkująca paliwo jądrowe) osiągnął duże korzyści finansowe (TL, 2022).

Przedstawione przykłady nie są w stanie zagwarantować, iż pozycja Federacji Rosyjskiej na arenie międzynarodowej nie osłabnie i nie zmieni się w przyszłości.

Szczególnie, biorąc pod uwagę inwazję Rosyjską na Ukrainę trwającą od 24 lutego 2022 r., oraz odpowiedzi odwetowej państw Europejskich. Sytuacja jest bardzo dynamiczna – w momencie rozpoczęcia agresji, nałożono mnóstwo sankcji na Rosję, bardzo duża liczba firm wycofała się z terenu tego państwa. Ponadto, wiele krajów postanowiło odciąć się całkowicie od dostaw surowców naturalnych z Rosji, przede wszystkim poprzez budowę własnych portów czy po prostu zmianę dostawcy. Nie można zapomnieć również o wstrzymaniu uruchomienia gazociągu Nord Stream 2, na który zgoda została wycofana i będzie rozpatrywana powtórnie, biorąc pod uwagę agresywną politykę Rosji wobec Ukrainy i działań Gazpromu na europejskim rynku. Fakt, iż państwa europejskie, które dotąd nie kwestionowały działań Federacji Rosyjskiej, a po tej sytuacji jawnie zaczęły odsuwać się od niej pokazuje również, że w obliczu agresji stosowanej wobec innego państwa, kraje europejskie (w tym Unii Europejskiej) potrafią się zjednoczyć, zintegrować i działać wspólnie przeciwko agresorowi militarnemu. Polityka to może spowodować zmniejszenie znaczenia Federacji Rosyjskiej w regionie, co może skutkować agresywniejszą polityką rosyjską w regionie, a także zwiększeniem aktywności rosyjskiej w Azji.

Wnioski

Europa i Unia Europejska stanowią poważne zagrożenie dla Federacji Rosyjskiej z punktu widzenia rosyjskiej myśli geopolitycznej. Po militarnej agresji na Ukrainę, stosunki Rosji z państwami europejskimi uległy zmianie, co może wiązać się z dużymi zmianami rosyjskiej polityki na kontynencie europejskim. Można zauważyć, iż pomimo znaczącego embargo, ograniczeń czy nacisków polityczno-społecznych ze strony Unii Europejskiej, Federacja Rosyjska utrzymywała i wciąż utrzymywać będzie więzi gospodarcze z państwami europejskimi.

Państwo to, mimo utracenia roli światowej potęgi, dalej będzie odgrywało znaczącą rolę w Europie, wraz z kształtowaniem architektury bezpieczeństwa w regionie. Ponadto, na podstawie teorii Dugina i wyżej przedstawionych można stwierdzić, iż Rosja będzie próbowała również odbudować swoją strefę wpływu w Europie. Proces ten został rozpoczęty od wojny w Gruzji, a nasilił się wraz z inwazją na Ukrainę.

Potwierdzając hipotezę, postawioną na początku pracy, Europa, jak i Unia Europejska odgrywają znamienne rolę w rosyjskiej myśli geopolitycznej, szczególnie biorąc pod uwagę politykę surowcową oraz strefy wpływów. Sankcje nałożone przez kraje europejskie na Rosję, wstrzymanie Nord Stream 2, powolne odcinanie się od dostaw złóż (w tym paliwa jądrowego) z Rosji, odcisnęły poważne piętno na pozycji tego państwa w rywalizacji światowej, co w dobie przyszłych analiz zostanie szerzej zgłębiane i zweryfikowane.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Banasik, M. (red. nauk.), 2019. *Polityka Federacji Rosyjskiej i jej konsekwencje dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, Warszawa, Diffin.
- [2] Consilium Europa, 2022. *Reakcja UE wobec rosyjskiej inwazji na Ukrainę*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-response-ukraine-invasion/> [dostęp: 05.02.2023 r.].
- [3] Eberhardt, P., 201. *Koncepcje geopolityczne Aleksandra Dugina*, „Przegląd geograficzny”, 2(82), 221-240.
- [4] Frączyk, J., 2022. *Mapa krajów uzależnionych od energii z gazu. Tam panuje strach przed embargiem na Rosję*, Business Insider, <https://businessinsider.com.pl/gospodarka/energia-z-gazu-mapa-krajow-uzalezniionych-od-rosji/tvvsrqp> [dostęp: 17.04.2022 r.].
- [5] Kędzierski, M., Kardaś S., Łoskot-Strachota A., 2022. *Nord Stream 2: zamrożenie projektu wskutek rosyjskiej agresji na Ukrainę*, Ośrodek Studiów Wschodnich, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-02-24/nord-stream-2-zamrozenie-projektu-wskutek-rosyjskiej-agresji-na> [dostęp: 17.04.2022 r.].
- [6] Łastawski, K., 2004. *Charakterystyczne cechy tożsamości europejskiej*, „Polityka i Społeczeństwo”, 1, 206-237.
- [7] Marshall, T., 2015. *Więźniowie geografii, czyli wszystko, co chciałbyś wiedzieć o globalnej polityce*, Poznań, ZYSK IS-KA.
- [8] Panek, B., Stawicki R. (red. nauk.), 2018. *Świat wobec wyzwań i zagrożeń w drugiej dekadzie XXI wieku*, Warszawa, Diffin.
- [9] Polski Instytut Ekonomiczny, 2022. *Ograniczenie importu rosyjskiej ropy do UE jest realne*, <https://pie.net.pl/ograniczenie-importu-rosyjskiej-ropy-do-ue-jest-realne/> [dostęp: 17.04.2022 r.].
- [10] Potulski, J., 2010. *Współczesne kierunki rosyjskiej myśli geopolitycznej. Między nauką, ideologicznym dyskursem a praktyką*, Gdańsk, Uniwersytet Gdański.
- [11] Skrabacz, A., 2020. *Multilateralne relacje Rosji z państwami UE. Polityka perto-kija czy perto-marchewki?* [w:] *Rywalizacja Federacji Rosyjskiej na arenie międzynarodowej i jej konsekwencje dla bezpieczeństwa*, Warszawa, Diffin.
- [12] Sykulski, L., 2012. *Trójkąt Kaliningradzki. Wprowadzenie do koncepcji geopolitycznej osi Berlin-Warszawa-Moskwa*, Częstochowa, Instytut Geopolityki.
- [13] Sykulski, L., 2013. *Rosja-Wyspa i Wielki Limitrof. Myśl geopolityczna Wadima Cymburskiego*, <https://geopolityka.net/rosja-wyspa-i-wielki-limitrof-mysl-geopolityczna-wadima-cymburskiego/> [dostęp: 17.04.2022 r.].
- [14] Sykulski, L., 2019. *Rosyjska geopolityka a wojna informacyjna*, Warszawa, PWN.
- [15] TL, 2022. *Rosyjskie paliwo jądrowe. Oto kolejny problem energetyczny Europy*, Forsal, <https://forsal.pl/biznes/energetyka/artykuly/8396967,rosyjskie-paliwo-jadrowe-rosatom-problem-energetyczny-europy.html> [dostęp: 17.04.2022 r.].
- [16] Trusewicz, I., 2022. *Uran najdroższy od dekady. Ukraina zrywa z paliwem jądrowym z Rosji*, Energia RP, <https://energia.rp.pl/atom/art35846111-uran-najdrozszy-od-dekady-ukraina-zrywa-z-paliwem-jadrowym-z-rosji> [dostęp: 17.04.2022 r.].